

Hans Bonde, *Sundhedsapostlen J.P. Müller. Band 1: Det kropsligt moderne gennembrud 1864–1904* (Odense: Syddansk Universitetsforlag). 524 s.

I dag är den danske gymnasten och folkhälsoivrare Jörgen Peter Müller (1866–1938) i det närmaste bortglömd trots att han under sin levnadstid var världskänd tack vare hemgymnastikboken *Mit System* (1904) som gavs ut på 26 språk i 1,5 miljoner exemplar. Den danske idrottshistorikern professor Hans Bonde menar att detta beror på att det J.P. förespråkade numera anses vara självklarheter. Bonde hävdar att J.P:s primära mål, när han förespråkade bland annat kalla bad, frisk luft, solljus och nakengymnastik, var att göra upp med den traditionella och kyrkliga föreställningen om själens upphöjda roll i förhållande till den nervärderade, syndfulla kroppen – något vi i dag ser som självklart, men som var en tydlig motreaktion till den då rådande klunketiden. Bondes biografi om J.P., *Det kropsligt moderne gennembrud 1864–1904*, som recenserar här, är det första av två band och behandlar tiden från J.P:s födelse till publiceringen av *Mit System* och är rikt illustrerad och populärvetenskapligt skriven.

Bonde syftar därmed till att skriva in kroppens historia i det moderna genombrottets historia. Han har utgått från J.P:s egna böcker, men också från intervjuer av familjemedlemmar, dagstidningsartiklar och det Kongelige Biblioteks handskriftssamling, där Bonde bland annat funnit en 40 år lång brevväxling mellan J.P. och hans fru Marie. Vad som utmärker brevväxlingen är att deras sexliv behandlas ovanligt detaljerat. Även synen på kroppen behandlas frekvent i breven, vilket gör materialet till ett unikt källmaterial för sin tid enligt Bonde. Frågan är om materialet är allt för unikt och progressivt för att representera sin samtid. Kanske, men samtidigt bidrar det till en bredare förståelse av den tidens kroppsideal lika väl som hygienismens och hälsorörelsens intåg.

Bonde tar sin utgångspunkt i känslöhistoria när han strävar efter att förklara hur J.P:s uppväxt, ungdom, strävsamma tid som ung vuxen och förhållande till sin blivande fru Marie är olika faktorer som resulterar i boken *Mit System*, men även den nydanande boken *Kønsmoral og Livslykke* (1908), där han bland annat behandlar kvinnlig njutning och orgasm på ett sätt som inte tidigare gjorts. Är J.P. ett resultat av sin samtid eller en pådrivare till förändring? Här ger inte Bonde något entydigt svar, och i mångt och mycket synes J.P. ha varit en av många under 1800-talets senare hälft som fick en ny syn på sjukdom och idrott till följd av hygienismens och nationalismens utveckling. Bonde knyter an till den samtida utvecklingen i Danmark, men missar många samtida strömmarna i Väst- och Nordeuropa. Till exempel hade det varit intressant att knyta till den svenska idrottaren och sportjournalisten Erik Bergvalls memoarer *Vid målsnöret*, liksom historikern Chris-

tian Widholms forskning om den atletiska mannens maskulinitet, eller den västeuropeiska folkbadsrörelsen med visionen att skapa den hälsosamma och ordningsamma medborgaren.

Ett av syftena med biografien är att bidra till skrivandet av en ny köns-historia, där Bonde lägger fokus på den dubbla disciplineringen av könen snarare än på mannen som håller tillbaka kvinnan. Därmed hänvisar han bland annat till Jytte Larsens forskning (s. 219). Bonde menar att trögheten i förändringen av könsroller inte enbart ligger hos ett av könen. I stället finns det representanter från båda könen som går i spetsen eller utgör motståndet till varje förändring, vilket Bonde bland annat exemplifierar genom J.P:s relation till sin blivande svärmoder och hennes strävan att bibehålla Mariés heder (s. 170–172).

Bonde presenterar även ett nytt begrepp i biografien, "gentlisme", som en maskulin form av feminism, vilken representerar män som önskar höja kvinnans roll och värde utan att göra avkall på kvinnligheten (s. 99). Bonde hävdar att J.P. var en man som avpatriarkaliserade sig själv för att skapa ett nytt progressivt mansideal. J.P:s tanke var att det krävdes en förändring i samhällets syn både på kvinno- och mansrollen. Där en annan modernare man skulle ge plats till en modern kvinna med ett betydligt högre samhällsvärde. J.P. gjorde detta genom att ifrågasätta (främst sitt eget men även andras) kroppsideal, klädideal och synen på hemmets privata intimitet, där sexualiteten, nakenheten och alla individer (barn, kvinnor och män) skulle synas och ta plats – J.P. var övertygad om att han genom att ändra sin egen person kunde påverka mansidealet från en lätt överviktig man i hatt och skägg till en atletisk, sexuellt öppensinnad man med mustasch som stolt vågade visade upp sin kropp, och att det i sin tur skulle påverka och förändra kvinnoidealet från en blek, tyst kvinna i korsett till en kvinna utan korsett som vågade ta plats både i familjen och det politiska livet (s. 101–103, 172–176).

För att identifiera och lyfta fram detta ur källmaterialet har Bonde använt sig av en metod som kallas parallellism. Fokus i undersökningen ligger således i att söka ytterligheter eller motsatsförhållanden i källorna. Därmed ställer sig Bonde bland annat frågan om hur motsatsen till kvinnors förväntade icke existerande sexualitet speglas i beskrivningen av mäns sexualitet. Samma gäller beskrivningen av mannens roll som far när kvinnans roll som mor och husmoder var som starkast. I de olika kapitlen stärker och visar Bonde sina resonemang genom frikostiga citat, främst ur J.P:s böcker och brevväxling. Men då boken är populärvetenskaplig är hänvisningen till primärkällorna ofta bristfällig, främst i kapitel 6, där tydligare referenser hade varit önskvärt.

Sammanfattningsvis är Bondes biografi väl genomarbetad, intressant

och bitvis mycket fascinerande. Han har lyckats komma J.P. mycket nära och biografien är mestadels skönlitterärt lättläst. Samtidigt har Bonde väl underbyggda analyser och slutsatser samt en transparens till källmaterialet. Biografien lämnar dessutom ett bidrag till flertalet forskningsfält såsom sexologi, genus, idrott och hygien, och bör inspirera till vidare forskning om sambanden mellan Danmark och Sverige under ländernas modernisering.

Mittuniversitetet och Karlstads universitet

KAROLINA WIELL

Leif Runefelt, *Den magiska spegeln: Kvinnan och varan i pressens annonser 1870–1914* (Lund: Nordic Academic Press 2019). 352 s.

Reklam bidrar till samhällsideologiers förändring. Med den utgångspunkten har Leif Runefelt undersökt den bilsatta annonsreklamen under perioden 1870–1914. Annonsreklamens syfte var att skapa marknader för överflödet av varor som producerades under industrialiseringen. Det är dock inte reklamens eventuella framgång som står i fokus för Runefelts undersökning, utan dess roll som ideologiproducent. Hans tes är att annonsreklamen bidrog till en förändrad syn på klass, konsumtion och genus. Vid första anblick framstår det som att annonsreklamen reproducerade redan rådande ideologier. Den hade ingen ambition att förändra, utan anspelade på det som redan var känt för att skapa begär. Runefelts analys visar dock hur små nyheter och motsägelser i reklamens utformning frammanade ett ideologiskt skifte. Annonsreklamen speglade idéer, men i återspeglingsen förändrades de – därav bokens titel, *Den magiska spegeln*. Detta skedde oavsiktligt eftersom reklamens syfte var att locka köpare. Just den egenskapen innebar att den bidrog till omintetgörandet av äldre normer och seder.

Runefelt lägger vikt vid hemideologin, förhärskande under det förra sekelskiftet. Enligt hemideologin var hustrun det borgerliga hemmets förståndarinna och moraliska väktare. Hon upprätthöll husliga dygder som måttfullhet, blygsamhet och sparsamhet. Hon skulle vara en prydnad för hemmet, och fick därför inte förfula sin kropp med arbete. Matlagning, städning och rengöring sköttes av tjänstefolk. Allt detta gav stoff till den tidiga annonsreklamen, som använde idealiserade bilder av hemmet och den perfekta borgerliga kvinnan för att sälja produkter som symaskiner, tvål, kläder och korsetter.

Industrialiseringen var en förutsättning för hemideologin i reklamen, som utgick ifrån att det produktiva arbetet skedde utanför hemmet. Inriktningen till en bred läsekrets undergrävde också ståndssamhällets hierarki.